

اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال چهاردهم، شماره ۵۶، زمستان ۱۳۸۵

بررسی شاخصهای توسعه در مناطق روستایی استانهای کشور با استفاده از روش اسکالوگرام

دکتر مسعود تقوایی*، شهره نیلی پور طباطبایی**

تاریخ دریافت: ۸۵/۲/۱۹ تاریخ پذیرش: ۸۵/۱۲/۲۸

چکیده

شناخت و درک تفاوت‌های موجود میان مناطق روستایی استانها از نظر میزان برخورداری آنها از امکانات و خدمات گوناگون به منظور شناخت سطح توسعه و محرومیت مناطق روستایی، میزان فاصله هر منطقه از اهداف تعیین شده، کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای، تنظیم برنامه‌های متناسب با شرایط و امکانات مناطق روستایی ضرورتی اجتناب ناپذیر است. در این مقاله با بهره‌گیری از روش اسکالوگرام، میزان برخورداری مناطق روستایی استانهای کشور از ۶۷ شاخص توسعه در حوزه‌های جمعیتی، آموزشی، بهداشتی - درمانی، تأسیساتی - زیربنایی، سیاسی - اداری، ارتباطی - اطلاع‌رسانی و اجتماعی - رفاهی و سهم هر یک از شاخصها و تأثیر آنها در توسعه تعیین شده است. به این ترتیب، میزان توسعه‌یافتگی

* عضو هیئت علمی گروه جغرافیای دانشگاه اصفهان

** دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه اصفهان

e-mail: m.taghvaei@ltr.ui.ac.ir

مناطق روستایی استانها از منظر این شاخصها مشخص می شود که این امر راهی است برای مسئولان و برنامه ریزان استانهای کشور جهت تعیین الویتهای مربوط به طرحها و برنامه های مختلف توسعه محور و توجه بیشتر به شاخصهایی که از لحاظ توسعه ای در وضعیت نامناسبی قرار دارند.

نتایج این مطالعه نشان می دهد که اختلاف و شکاف زیادی بین استانهای مختلف وجود دارد و از لحاظ شاخصهای مختلف توسعه ای، مناطق روستایی استان مازندران بهترین رتبه را با ۱۲۰ امتیاز و مناطق روستایی استان سمنان کمترین رتبه را با ۸ امتیاز کسب کرده اند.

کلید واژه ها:

اسکالو گرام، توسعه منطقه ای، نابرابری های منطقه ای، محرومیت

مقدمه

طرح مسئله

به طور اعم، برنامه ریزی ابزاری است برای تبدیل وضع موجود به وضع مطلوب با هدف توسعه و عمران. بدیهی است برای رسیدن به وضع مطلوب در درجه اول باید شناخت دقیق و همه جانبه ای از وضع موجود داشت (مؤمنی، ۱۳۷۷، ۳۵).

برنامه ریزی روستایی عبارت است از فراهم ساختن امکانات جهت توسعه همه جانبه روستایی به منظور رفع تدریجی اختلافهایی که در زمینه های مختلف بین مناطق شهری و روستایی موجود است (آسایش، ۱۳۷۶، ۴۵).

توسعه فرایندی پیچیده و چندبعدی و مستلزم اعمال تغییرات در ساخت اجتماعی، طرز تلقی مردم و نهادهای ملی و نیز تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و ریشه کن کردن فقر است (همان منبع، ۸). توسعه قبل از هر چیز تعهدی است به وسیله «انسان» «با» انسان و «برای» انسان (آسایش، ۱۳۸۲، ۶۵). رشد و توسعه بسیاری از کشورها در گرو ساماندهی عرصه های

بررسی شاخصهای ...

روستایی است (سعیدی، ۱۳۷۷، ۱) و امروزه از جغرافیای روستایی به عنوان اهرمی در برنامه‌ریزی‌های ملی، منطقه‌ای و محلی به منظور توسعه روستا و در نهایت توسعه کشور استفاده می‌شود (مهدوی، ۱۳۷۷، ۳).

برنامه‌ریزی متمرکز روستایی در کشوری با تنوع طبیعی و انسانی وسیع از موانع اصلی توسعه روستایی به شمار می‌رود (مؤسسه توسعه روستایی ایران، ۱۳۸۲، ۱۷۴). در این باره به منظور برنامه‌ریزی صحیح باید شناختی دقیق و همه‌جانبه از کلیه روستاها در دست داشت (مهدوی، ۱۳۷۷، ۱۵).

اهمیت موضوع

این تحقیق ضمن بررسی شاخصهای توسعه در مناطق روستایی استانهای کشور (که هدف اصلی این پژوهش است) سیاستگذاران و برنامه‌ریزان را در تدوین سیاستها و برنامه‌های مناسب در زمینه توسعه و نقش آن در محرومیت زدایی و برقراری عدالت اجتماعی یاری می‌دهد. در این سیاست هماهنگی ملی، توزیع اعتبارات عمرانی متناسب با نیاز مناطق محروم اختصاص می‌یابد (ابراهیمی نورعلی، ۱۳۷۵، ۳ و ۲). اهمیت این مقوله به حدی است که مرکز توسعه منطقه‌ای سازمان ملل متحد (UNCRD) هر ساله به منظور بررسی گزینه‌های توسعه منطقه‌ای برای جوامع روستایی دست به انجام تحقیقات تطبیقی چندملیتی در کشورهای در حال توسعه می‌زند (همان منبع).

اهداف پژوهش

برای ایجاد تعادل نسبی میان همه مناطق کشور، شناخت مناطق محروم و غیرمحروم براساس معیارهای خاص از وظایف برنامه‌ریزان جامعه است (مهدوی، ۱۳۷۷، ۲۳-۲۵). هدف از این پژوهش معرفی و استفاده از روش اسکالوگرام در بررسی شاخصهای توسعه در مناطق

---

1. United Nation Center of Regional Development

روستایی استانهای کشور و تعیین میزان توسعه و محرومیت آن مناطق است به طوری که در انتها با ارائه یک نقشه میزان توسعه و اختلافات مناطق روستایی، جایگاه هر کدام از مناطق و به طور خلاصه تصویری از امکانات و خدمات موجود استانها، به منظور برنامه‌ریزی و تخصیص منابع و توزیع امکانات در راستای کاستن از شدت ناهمگونی مناطق روستایی مشخص شود. در این پژوهش موارد زیر نیز مورد توجه قرار گرفته است: روش و مراحل انجام کار، تعیین میزان توسعه یافتگی استانها و رتبه بندی آنها، بررسی شاخصها در مناطق روستایی کشور و پنج سطح توسعه، نتایج و پیشنهادها.

قلمرو پژوهش

از جمله مشکلات موجود در بررسی مناطق روستایی استانهای کشور، نبود اطلاعات و آمار جدید در زمینه تمامی شاخصهای منتخب است. با این حال در مورد شاخصهای مختلف از آخرین اطلاعات موجود درباره سرشماری عمومی نفوس و مسکن (شناسنامه بخشهای کشور) در سال ۱۳۷۵، سالنامه آماری کشور در سال ۱۳۸۲ و آمار سازمان آموزش و پرورش در سال تحصیلی ۸۲-۸۳ استفاده شده است. از طرفی، تغییر مرزبندی استانی، تشکیل استانهای جدید و نبودن اطلاعات و آمار لازم در محدوده جدید موجب شد که ۲۶ استان کشور برای مقایسه و بررسی انتخاب و استانهای تهران، قزوین، مازندران و گلستان با هم بررسی شود.

روش تحقیق

شاخصهای توسعه روستایی، به عنوان جزئی از شاخصهای اقتصادی اجتماعی، پدیده‌های توسعه روستایی را در سطوح مختلف اندازه گیری و نظام اطلاعاتی را برای تشریح نظام سکونتگاههای روستایی فراهم می‌کند. کاربرد شاخصها در برنامه‌ریزی‌ها (که در این مجموعه در نظر است) می‌تواند میزان نابرابری در برخورداری جوامع مختلف از دستاوردهای رشد را نشان دهد و کمبود الگوهای رشد را جبران کند (آسایش، ۱۳۸۱، ۳۴).

بررسی شاخصهای ...

روشهای متفاوتی برای برنامه‌ریزی وجود دارد که یکی از آنها استفاده از روشهای طبقه‌بندی یا آنالیز اسکالوگرام است (مؤمنی، ۱۳۷۷، ۹۳). این روش در تعیین مرتبه فضاها در برنامه‌ریزی کاربرد دارد و از روشهای سطح‌بندی سکونتگاه‌هاست و در آن داده‌های مختلف مربوط به فضا به عنوان متغیرهای مختلف انتخاب می‌گردند (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۲، ۱۴۷). در این روش علاوه بر سطح‌بندی، به بررسی تأثیر شاخصهای توسعه پرداخته می‌شود. از امتیازهای آنی این روش، سادگی و پویایی آن است؛ ضمن اینکه در برنامه‌ریزی آینده می‌توان آن را لحاظ کرد (تقوایی، ۱۳۸۳).

تجزیه و تحلیل داده‌ها در این پژوهش در چند مرحله به شرح زیر انجام می‌شود:

- تشکیل جدول داده‌ها
- محاسبه میانگین و انحراف معیار
- تشکیل جدول وضعیت شاخصها
- ارزیابی شاخصها در استانها و محاسبه امتیازها و رتبه‌بندی استانها
- طبقه‌بندی مناطق روستایی استانهای کشور
- تجزیه و تحلیل
- بررسی شاخصها در مناطق روستایی کشور
- بررسی وضعیت شاخصهای توسعه به تفکیک خوشه‌ای
- بررسی وضعیت شاخصهای توسعه به تفکیک ۵ سطح توسعه
- خلاصه نتایج و پیشنهادها

مراحل انجام کار

بررسی شاخصهای توسعه در مناطق روستایی استانهای کشور با بهره‌گیری از روش اسکالوگرام طی مراحل زیر انجام شده است:

۱. تشکیل جدول داده‌ها

ابتدا نیاز به انتخاب یک سری شاخص است که نشان‌دهنده توسعه و پیشرفت در یک

ناحیه باشد (مؤمنی، ۱۳۷۷، ۹۳). مزیت مناطق روستایی یک استان نسبت به مناطق روستایی استانهای دیگر، عوامل و امکانات زندگی مناسبتر در آن است. برای این مقایسه عوامل مختلفی وجود دارد (حسینی، ۱۳۷۰، ۵۲).

در این مقاله برای بررسی شاخصهای توسعه در مناطق روستایی کشور ۶۷ شاخص مختلف در زمینه‌های جمعیتی، آموزشی، بهداشتی - درمانی، تأسیساتی - زیربنایی، سیاسی - اداری، ارتباطی - اطلاع‌رسانی و اجتماعی - رفاهی انتخاب و مطالعه شده‌اند (جدول ۱ پیوست)^۱. سطرها در این ماتریس (جدول ۱ پیوست) مؤلفه‌های مناطق روستایی استانها و ستونها شاخصهای توسعه می‌باشند. شاخصها، که با شماره مشخص شده‌اند، عبارتند از:

شاخصهای جمعیتی (۰۱) شامل: کل جمعیت (۱-۱)، تعداد خانوار (۱-۲)، جمعیت شاغل (۱-۳)، جمعیت شاغل مرد (۱-۴) و جمعیت شاغل زن (۱-۵).

امکانات آموزشی (۰۲) شامل: جمعیت با سواد (۲-۱)، جمعیت با سواد مرد (۲-۲)، جمعیت با سواد زن (۲-۳)، جمعیت در حال تحصیل (۲-۴)، جمعیت در حال تحصیل مرد (۲-۵)، جمعیت در حال تحصیل زن (۲-۶)، تعداد آماذگیها (۲-۷)، تعداد کارکنان آماذگی (۲-۸)، تعداد مدارس ابتدایی (۲-۹)، تعداد کارکنان مدارس ابتدایی (۲-۱۰)، تعداد مدارس راهنمایی (۲-۱۱)، تعداد کارکنان مدارس راهنمایی (۲-۱۲)، تعداد مدارس متوسطه نظری (۲-۱۳)، تعداد مدارس فنی و حرفه‌ای (۲-۱۴)، تعداد مدارس کار و دانش (۲-۱۵)، تعداد مدارس پیش‌دانشگاهی (۲-۱۶)، تعداد کارکنان مدارس متوسطه و پیش‌دانشگاهی (۲-۱۷)، تعداد کارکنان ادارات (۲-۱۸)، تعداد کارکنان کیفیت بخشی و نظارتی^۲ (۲-۱۹) و تعداد روستاهای تحت پوشش سازمان نهضت سواد آموزی (۲-۲۰).

۱. این پیوست در دفتر نشریه موجود است.

۲. این کارکنان شامل: گروههای آموزشی، راهنمایان آموزشی، نیروهای طرح پراکنده شاهد، درمانگاهها، باشگاهها، خانه‌های معلم، تعاونیهای مصرف و مسکن، دارالقرآن، مراکز اختلالات یادگیری، آموزش خانواده‌ها، کانونهای فرهنگی، تربیتی، کانونهای ورزشی، مجتمعهای ورزشی، اردوگاهها، پژوهش‌سرای دانش‌آموزان و آزمایشگاه مرکزی است.

بررسی شاخصهای ...

امکانات بهداشتی و درمانی (۰۳) شامل: حمام (۳-۱)، مراکز بهداشتی و درمانی (۳-۲)، داروخانه (۳-۳)، خانه بهداشت فعال (۳-۴)، پزشک (۳-۵)، دندانپزشک (۳-۶)، دندانپزشک تجربی و دندانساز (۳-۷)، بهیار و مامای روستایی (۳-۸)، بهداشتیاریار (۳-۹)، بهورز (۳-۱۰) و دامپزشک (۳-۱۱).

امکانات تأسیساتی و زیربنایی (۰۴) شامل: واحد مسکونی (۴-۱)، آب لوله‌کشی تصفیه‌شده (۴-۲)، طول شبکه توزیع آب روستایی (۴-۳) و تعداد روستاهای دارای برق (۴-۴). امکانات سیاسی و اداری (۰۵) شامل: شورای اسلامی روستایی (۵-۱)، مرکز خدمات روستایی (۵-۲)، پاسگاه نیروی انتظامی (۵-۳)، پایگاه مقاومت بسیج (۵-۴)، تعداد شرکت تعاونی روستایی (۵-۵) و تعداد اتحادیه‌های تعاونی روستایی (۵-۶).

امکانات ارتباطی و اطلاع‌رسانی (۰۶) شامل: پوشش امواج متوسط رادیویی (۶-۱)، پوشش امواج اف. ام رادیویی (۶-۲)، پوشش شبکه اول تلویزیون (۶-۳)، پوشش شبکه دوم تلویزیون (۶-۴)، پوشش شبکه سوم تلویزیون (۶-۵)، صندوق پستی روستایی (۶-۶)، دفتر پست روستایی (۶-۷)، نقاط روستایی دارای ارتباط تلفنی (۶-۸)، دسترسی به وسیله نقلیه در آبادی (۶-۹)، دسترسی به نشریه در آبادی (۶-۱۰)، طول راههای آسفالت روستایی (۶-۱۱)، طول راههای شوسه روستایی (۶-۱۲).

خدمات اجتماعی - رفاهی (۰۷) شامل: مجتمعهای خدمات اجتماعی روستایی (۷-۱)، خدمات مهد کودک (۷-۲)، تعداد واحدهای حمایت از خانوارهای بی سرپرست و نیازمند (۷-۳)، تعداد واحدهای ارائه دهنده برنامه جوانان و نوجوانان (۷-۴)، بیمه شدگان روستایی (۷-۵)، تعداد کارگاههای عمده فروشی و حق العمل کاری روستایی (۷-۶)، تعداد خرده‌فروشی و تعمیر کالاهای شخصی و خانگی روستایی (۷-۷)، اقامتگاه عمومی نقاط روستایی (۷-۸) و کارگاههای صرف غذا و نوشیدنی (۷-۹). البته باید توجه کرد که امکان جایگزینی، افزایش و یا حذف متغیرها وجود دارد. برای مثال در بررسی وضعیت شاخص خدمات اجتماعی - رفاهی تنها ۷ شاخص از ۹ شاخص بررسی شده‌اند.

۲. میانگین و انحراف معیار

در این مرحله، با استفاده از رابطه های ۱ و ۲، برای هر یک از شاخصها، میانگین و

سپس انحراف معیار محاسبه می شود که نتایج در جدول ۱ پیوست درج شده است.

$$S = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^N (X_i - \bar{x})^2}{N}} \quad (2) \quad M = \frac{\sum X_i}{N} \quad (1)$$

۳. تشکیل جدول وضعیت شاخصها

وضعیت هر یک از شاخصها براساس رابطه $M + \frac{1}{4}S$ و $M - \frac{1}{4}S$ (رابطه ۳) محاسبه

شده که نتایج آن در جدول ۱ آمده است. در وضعیت مثبت، شاخص در توسعه استان مؤثر و

در وضعیت منفی، استان در آن شاخص با مشکل مواجه است. وضعیت خنثی نیز نشاندهنده

بی تأثیر بودن آن شاخص در توسعه یا عقب ماندگی آن استان می باشد.

جدول ۱. راهنمای تعیین وضعیت شاخصهای استانی کل کشور

منفی	خنثی	مثبت	عوامل	
۷۲۵۵۶۰/۷	۷۲۵۵۶۰/۷-۱۰۴۵۶۹۲/۸	۱۰۴۵۶۹۲/۸	۱-۱	۰۱ شاخصهای جمعیتی
۱۳۶۸۹۳/۹	۱۳۶۸۹۳/۹-۲۰۲۳۶۵/۱	۲۰۲۳۶۵/۱	۱-۲	
۲۳/۳	۲۳/۳-۲۵/۶۵	۲۵/۶۵	۱-۳	
۸۶/۱۶	۸۶/۱۶-۸۹/۶	۸۹/۶	۱-۴	
۱۰/۴۱	۱۰/۴۱-۱۳/۸۵	۱۳/۸۵	۱-۵	
۵۷/۳	۵۷/۳-۶۰/۶۶	۶۰/۶۶	۲-۱	۰۲ امکانات آموزش
۵۵/۴	۵۵/۴-۵۶/۶	۵۶/۶	۲-۲	
۴۳/۴	۴۳/۴-۴۴/۶۲	۴۴/۶۲	۲-۳	
۲۷/۱	۲۷/۱-۲۸/۹	۲۸/۹	۲-۴	
۵۵	۵۵-۵۶/۵۹	۵۶/۵۹	۲-۵	
۴۳/۸۵	۴۳/۸۵-۴۵/۳۹	۴۵/۳۹	۲-۶	
۱۰۸/۹	۱۰۸/۹-۲۲۰/۱	۲۲۰/۱	۲-۷	
۶۴/۹	۶۴/۹-۱۱۷/۷	۱۱۷/۷	۲-۸	
۱۵۷۲/۷	۱۵۷۲/۷-۲۱۸۵/۱	۲۱۸۵/۱	۲-۹	
۴۵۶۳/۱	۴۵۶۳/۱-۶۸۵۹/۹	۶۸۵۹/۹	۲-۱۰	
۵۴۰/۳	۵۴۰/۳-۷۷۹/۱	۷۷۹/۱	۲-۱۱	
۲۶۷۰/۴	۲۶۷۰/۴-۴۰۶۵/۲	۴۰۶۵/۲	۲-۱۲	

بررسی شاخصهای ...

۱۵۹/۳	۱۵۹/۳-۲۳۱/۱	۲۳۱/۱	۲-۱۳	۰۳ امکانات بهداشتی - درمانی
۳/۴۴	۳/۴۴-۵/۶۴	۵/۶۴	۲-۱۴	
۸/۴	۸/۴-۱۴/۳	۱۴/۳	۲-۱۵	
۲۳/۶	۲۳/۶-۳۴/۲	۳۴/۲	۲-۱۶	
۱۱۸۹/۵	۱۱۸۹/۵-۱۹۱۱/۵	۱۹۱۱/۵	۲-۱۷	
۵۱/۸	۵۱/۸-۸۸/۲	۸۸/۲	۲-۱۸	
۳۵/۳	۳۵/۳-۶۰/۲۷	۶۰/۲۷	۲-۱۹	
۳۸۶/۵	۳۸۶/۵-۵۶۱/۹	۵۶۱/۹	۲-۲۰	
۳۶۵/۵	۳۶۵/۵-۷۱۹/۹	۷۱۹/۹	۳-۱	
۷۷/۴	۷۷/۴-۱۰۷/۶	۱۰۷/۶	۳-۲	
۹۹/۴	۹۹/۴-۱۳۰/۸	۱۳۰/۸	۳-۳	
۵۱۴/۸	۵۱۴/۸-۷۲۹/۴	۷۲۹/۴	۳-۴	
۱۷۳/۹	۱۷۳/۹-۲۵۲/۷	۲۵۲/۷	۳-۵	
۵۰	۵۰-۶۹/۷۵	۶۹/۷۵	۳-۶	
۲۸	۲۸-۴۳/۷	۴۳/۷	۳-۷	
۱۷۷/۹	۱۷۷/۹-۲۷۵	۲۷۵	۳-۸	
۲۴۹/۳	۲۴۹/۳-۳۵۳/۷	۳۵۳/۷	۳-۹	
۸۵۵/۹	۸۵۵/۹-۱۱۹۰/۹	۱۱۹۰/۹	۳-۱۰	
۶۱/۳	۶۱/۳-۹۱/۷	۹۱/۷	۳-۱۱	
۲۰۰۵/۸	۲۰۰۵/۸-۲۸۸۹/۶	۲۸۸۹/۶	۴-۱	
۳۱۸/۴	۳۱۸/۴-۵۵۶/۸	۵۵۶/۸	۴-۲	
۲۹۳۲/۶	۲۹۳۲/۶-۴۲۶۸/۶	۴۲۶۸/۶	۴-۳	
۱۴۹۷/۱	۱۴۹۷/۱-۲۰۱۳/۷	۲۰۱۳/۷	۴-۴	
۱۱۷۴/۳	۱۱۷۴/۳-۱۷۰/۱/۵	۱۷۰/۱/۵	۵-۱	۰۵ امکانات سیاسی - اداری
۵۸	۵۸-۸۲	۸۲	۵-۲	
۸۴/۸	۸۴/۸-۱۳۸/۸	۱۳۸/۸	۵-۳	
۳۱۰/۷	۳۱۰/۷-۶۲۱/۲	۶۲۱/۲	۵-۴	
۹۴/۹۸	۹۴/۹۸-۱۳۱/۳۲	۱۳۱/۳۲	۵-۵	
۸/۶	۸/۶-۱۱-۶	۱۱/۶	۵-۶	
۱۸۶۵/۱	۱۸۶۵/۱-۲۷۰/۱/۱	۲۷۰/۱/۱	۶-۱	۰۶ امکانات ارتباطی - اطلاع رسانی
۹۴۰/۴	۹۴۰/۴-۱۴۰۶/۴	۱۴۰۶/۴	۶-۲	
۱۴۴۲/۹	۱۴۴۲/۹-۲۰۷۴/۱	۲۰۷۴/۱	۶-۳	
۱۲۲۶/۸	۱۲۲۶/۸-۱۷۸۵/۲	۱۷۸۵/۲	۶-۴	
۳۸۳/۹	۳۸۳/۹-۶۲۳/۳	۶۲۳/۳	۶-۵	
۲۰۶/۳	۲۰۶/۳-۳۰۶/۷	۳۰۶/۷	۶-۶	

۱۶۰/۸	۱۶۰/۸-۲۱۹	۲۱۹	۶-۷	۰۷ خدمات اجتماعی - رفاهی
۱۲۹۲/۹	۱۲۹۲/۹-۱۷۹۲/۵	۱۷۹۲/۵	۶-۸	
۹۰۶/۷	۹۰۶/۷-۱۲۹۵/۷	۱۲۹۵/۷	۶-۹	
۴۶	۴۶-۶۳/۶	۶۳/۶	۶-۱۰	
۱۶۴۵	۱۶۴۵-۲۳۱۱/۸	۲۳۱۱/۸	۶-۱۱	
۱۵۲۰/۹	۱۵۲۰/۹-۲۱۰۴/۹	۲۱۰۴/۹	۶-۱۲	
۳۸/۷	۳۸/۷-۵۲/۷	۵۲/۷	۷-۱	
۳۱/۴	۳۱/۴-۴۶	۴۶	۷-۲	
۱۷/۲۳	۱۷/۲۳-۲۸/۲	۲۸/۲	۷-۳	
۲۰/۶	۲۰/۶-۳۱/۲	۳۱/۲	۷-۴	
۷۳۷۶۴۳/۱	۷۳۷۶۴۳/۱-۱۰۵۹۰۴۶/۱	۱۰۵۹۰۴۶/۱	۷-۵	
۱۳۶/۵	۱۳۶/۵-۲۳۸/۶	۲۳۸/۶	۷-۶	
۶۱۶۴	۶۱۶۴-۹۵۰۸/۶	۹۵۰۸/۶	۷-۷	
۲۱/۹	۲۱/۹-۳۸/۳	۳۸/۳	۷-۸	
۲۴۹/۶	۲۴۹/۶-۸۰۶/۸	۸۰۶/۸	۷-۹	

مأخذ: یافته های تحقیق

۴. ارزیابی شاخصها در استانها و محاسبه امتیازها و رتبه بندی استانها

در جدول ۲ پیوست وضعیت مثبت هر شاخص با علامت + نشان داده شده و دارای دو امتیاز است، وضعیت خنثی با علامت ۰ مشخص گردیده و یک امتیاز دارد، وضعیت منفی با علامت - نمایش داده شده و فاقد امتیاز است. پس از محاسبه امتیازها، استانها به نسبت میزان تأثیر هر کدام از فاکتورها، رتبه بندی شده اند (تقوایی، ۱۳۸۳).

طبقه بندی مناطق روستایی استانهای کشور

برای طبقه بندی استانها، ابتدا دامنه تغییرات (R) امتیازها با استفاده از فرمول $R = X_N - X_1$ (فرمول ۴) به دست آورده می شود. براساس فرمول $a = \frac{R}{K}$ (فرمول ۵)، فاصله بین طبقات محاسبه (افشین نیا، ۱۳۷۸، ۲۶-۲۸) و در نتیجه، مناطق روستایی استانهای کشور از لحاظ توسعه یافتگی در ۵ گروه (جدول ۲) طبقه بندی می گردد. نقشه زیر نیز نشاندهنده این طبقه بندی است.

بررسی شاخصهای ...

جدول ۲. طبقه‌بندی مناطق روستایی استانها از لحاظ توسعه‌یافتگی

گروه	فاصله طبقات	درجه توسعه	نام استانها	تعداد	درصد
اول	۳۰/۴-۸	بسیار محروم	اردبیل، مرکزی، چهارمحال و بختیاری، یزد، کهگیلویه و بویراحمد، بوشهر، ایلام، زنجان، قم، سمنان	۱۰	۳۸/۴۶
دوم	۵۲/۸-۳۰/۴	محروم	کرمانشاه، لرستان، همدان، کردستان، هرمزگان	۵	۱۹/۲۳
سوم	۷۵/۲-۵۲/۸	متوسط (کمتر توسعه یافته)	سیستان و بلوچستان	۱	۳/۸۵
چهارم	۹۷/۶-۷۵/۲	توسعه یافته	تهران، گیلان، خوزستان، کرمان، آذربایجان غربی، اصفهان	۶	۲۳/۰۸
پنجم	۱۲۰-۹۷/۶	بسیار توسعه یافته	مازندران، خراسان، فارس، آذربایجان شرقی	۴	۱۵/۳۸

مأخذ: یافته‌های تحقیق

تجزیه و تحلیل

۱. بررسی شاخصها در مناطق روستایی کشور

۱.۱. شاخصهای جمعیتی شامل ۵ مورد

شاخص کل جمعیت (۱-۱): استان خراسان با ۲۶۲۲۱۳۴ نفر بیشترین و استان قم با ۷۵۲۶۹ نفر کمترین سهم جمعیت روستایی را دارند. این شاخص به ترتیب در ۷ استان خراسان، مازندران، تهران، فارس، خوزستان، آذربایجان شرقی، گیلان و آذربایجان غربی در شرایط مطلوب قرار دارد.

شاخص تعداد خانوار (۱-۲): مناطق روستایی استان خراسان با ۵۴۶۷۶۶ خانوار بیشترین و استان قم با ۱۷۰۷۸ خانوار کمترین سهم خانوار روستایی را دارند. در این باره ۸ استان شرایط مناسب، ۴ استان شرایط متوسط و ۱۴ استان شرایط نامناسب دارند.

شاخص جمعیت شاغل (۱-۳): مناطق روستایی استان یزد با ۳۵/۱ درصد بیشترین و استان هرمزگان با ۱۷/۷ درصد کمترین جمعیت شاغل روستایی را دارند. به ترتیب ۱۰ استان یزد، گیلان، قم، آذربایجان شرقی، اصفهان، سمنان، مرکزی، خراسان، آذربایجان غربی و کردستان دارای شرایط خوب و ۶ استان تهران، مازندران، همدان، چهارمحال و بختیاری، زنجان و کرمانشاه دارای شرایط متوسط و ۱۲ استان اردبیل، فارس، کرمان، لرستان، خوزستان، بوشهر، سیستان و بلوچستان، ایلام، کهگیلویه و بویراحمد و هرمزگان دارای شرایط بد هستند.

شاخص جمعیت شاغل مرد (۱-۴): استان لرستان با ۹۶/۲ درصد بیشترین و استان یزد با ۷۰/۴ درصد کمترین جمعیت شاغل مرد را دارند. در این زمینه جمعاً ۱۲ استان وضعیت مطلوب و ۶ استان وضعیت متوسط و ۸ استان وضعیت نامطلوب دارند.

شاخص جمعیت شاغل زن (۱-۵): استان لرستان با ۳/۸ درصد دارای کمترین و استان یزد با ۲۹/۷ درصد دارای بیشترین جمعیت شاغل زن هستند. در این باره در کل، ۸ استان در وضعیت مناسب و ۶ استان در وضعیت متوسط و ۱۲ استان در وضعیت نامناسب قرار دارند.

۲.۱. امکانات آموزشی (شامل ۲۰ شاخص)

شاخص جمعیت باسواد (۱-۲): استان اصفهان با ۶۸/۸ درصد بیشترین و استان سیستان و بلوچستان با ۳۷/۸ درصد کمترین جمعیت باسواد را دارند. از این نظر مجموعاً به ترتیب ۱۱ استان اصفهان، تهران، یزد، سمنان، فارس، مازندران، گیلان، بوشهر، قم، مرکزی و همدان در وضعیت مطلوب و ۶ استان خراسان، ایلام، چهارمحال و بختیاری، کرمانشاه، کرمان و آذربایجان شرقی در وضعیت متوسط و ۹ استان زنجان، لرستان، اردبیل، کهگیلویه و بویراحمد، خوزستان، هرمزگان، آذربایجان غربی، کردستان و سیستان و بلوچستان در وضعیت نامطلوب قرار دارند.

شاخص جمعیت باسواد مرد (۲-۲): استان آذربایجان غربی با ۶۱/۶ درصد بیشترین و استان خراسان با ۵۲/۸ درصد کمترین جمعیت باسواد مرد را دارند. از این لحاظ در کل، ۸ استان در وضعیت مناسب و ۷ استان در وضعیت متوسط و ۱۱ استان در وضعیت نامناسب قرار دارند.

شاخص جمعیت باسواد زن (۳-۲): مناطقی روستایی استان خراسان با ۴۷/۲ درصد بیشترین و استان آذربایجان غربی با ۳۸/۴ درصد کمترین جمعیت باسواد زن را دارند. از این بابت ۱۱ استان در وضعیت خوب و ۷ استان در وضعیت متوسط و ۸ استان در وضعیت نامطلوب جای دارند.

شاخص جمعیت در حال تحصیل (۴-۲): استان ایلام با ۳۴/۷ درصد دارای بیشترین و استان آذربایجان غربی با ۲۱ درصد دارای کمترین جمعیت در حال تحصیل هستند. از این نظر در مجموع، به ترتیب ۱۱ استان ایلام، بوشهر، کهگیلویه و بویراحمد، لرستان، مازندران، چهارمحال و بختیاری، فارس، اصفهان، یزد و کرمان و تهران در وضعیت خوب و ۴ استان گیلان، اردبیل، هرمزگان و همدان در وضعیت متوسط و ۱۱ استان سمنان، زنجان، خوزستان، آذربایجان شرقی، کرمانشاه، خراسان، مرکزی، قم، کردستان، سیستان و بلوچستان و آذربایجان غربی در وضعیت بد قرار دارند.

شاخص جمعیت در حال تحصیل مرد (۲-۵): در این باره استان آذربایجان غربی با ۶۱/۲ درصد بیشترین و استان ایلام با ۴۵/۹ درصد کمترین سهم را دارند و ۱۰ استان در وضعیت مناسب، ۶ استان در وضعیت متوسط و ۱۰ استان در وضعیت نامناسب قرار دارند.

شاخص جمعیت در حال تحصیل زن (۲-۶): در این زمینه استان ایلام با ۵۴/۱ درصد دارای بیشترین و استان آذربایجان غربی با ۳۸/۸ درصد دارای کمترین سهم هستند و ۱۰ استان شرایط مطلوب، ۶ استان شرایط متوسط و ۱۰ استان شرایط نامطلوب دارند.

شاخص تعداد آمادگی (۲-۷): استان مازندران با ۱۰۷۵ مورد بیشترین و استان کهگیلویه و بویراحمد با ۷ مورد کمترین تعداد آمادگی را دارند. از این نظر به ترتیب در ۶ استان مازندران، خراسان، تهران، اردبیل، اصفهان و همدان شرایط مطلوب، در ۵ استان شرایط متوسط و در ۱۵ استان شرایط نامطلوب برقرار است.

شاخص تعداد کارکنان آمادگی (۲-۸): مناطق روستایی استان خراسان با ۳۳۵ نفر بیشترین و استان هرمزگان با ۱۶ نفر کمترین تعداد کارکنان آمادگی را دارند. در این راستا به ترتیب در ۸ استان خراسان، مازندران، اردبیل، اصفهان، همدان، گیلان، آذربایجان شرقی و فارس شرایط مناسب و در ۳ استان شرایط متوسط و در ۹ استان شرایط نامناسب حاکم است.

شاخص تعداد مدارس ابتدایی (۲-۹): استان خراسان با ۵۳۸۳ مدرسه دارای بیشترین و استان قم با ۱۸۸ مدرسه دارای کمترین تعداد مدارس ابتدایی هستند. در این زمینه به ترتیب ۹ استان خراسان، فارس، سیستان و بلوچستان، خوزستان، مازندران، کرمان، آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی و لرستان در وضعیت مطلوب و ۶ استان در وضعیت متوسط و ۱۱ استان در وضعیت نامطلوب قرار دارند.

شاخص تعداد کارکنان مدارس ابتدایی (۲-۱۰): در این باره استان خراسان با ۲۰۲۶۹ نفر بیشترین و استان قم با ۸۱۰ نفر کمترین تعداد را در اختیار دارند و همچنین ۹ استان در وضعیت مطلوب، ۳ استان در وضعیت متوسط و ۱۴ استان در وضعیت نامطلوب قرار دارند.

بررسی شاخصهای ...

شاخص تعداد مدارس راهنمایی (۱۱-۲): استان خراسان با ۲۳۱۵ مدرسه بیشترین و استان قم با ۷۰ مدرسه کمترین تعداد مدارس راهنمایی را دارند. از این بابت به ترتیب ۷ استان خراسان، مازندران، فارس، آذربایجان شرقی، تهران، گیلان و خوزستان در وضعیت مطلوب و ۹ استان در وضعیت متوسط و ۱۰ استان در وضعیت نامطلوب قرار دارند.

شاخص تعداد کارکنان مدارس راهنمایی (۱۲-۲): در این زمینه استان مازندران با ۱۰۹۶۷ نفر بیشترین و استان قم با ۴۷۹ نفر کمترین تعداد کارکنان مدارس راهنمایی را در اختیار دارند. در این باره ۶ استان دارای شرایط مناسب و ۵ استان دارای شرایط متوسط و ۱۴ استان دارای شرایط نامناسب هستند.

شاخص تعداد مدارس متوسط نظری (۱۳-۲): مناطق روستایی استان خراسان با ۶۸۲ مدرسه بیشترین و استان قم با ۲۱ مدرسه کمترین تعداد این مدارس را به خود اختصاص داده‌اند. از این نظر به ترتیب ۶ استان خراسان، فارس، آذربایجان شرقی، مازندران، تهران و کرمان در وضعیت مطلوب و ۹ استان در وضعیت متوسط و ۱۱ استان در وضعیت نامطلوب قرار گرفته‌اند.

شاخص تعداد مدارس فنی و حرفه‌ای (۱۴-۲): مناطق روستایی استان مازندران با ۱۶ مدرسه بیشترین مدارس فنی و حرفه‌ای را دارند و ۵ استان قم، سمنان، بوشهر، آذربایجان غربی و کهگیلویه و بویراحمد فاقد این مدارس می‌باشند. در این راستا به ترتیب ۸ استان مازندران، تهران، کرمان، خراسان، گیلان، فارس، اردبیل و خوزستان در شرایط مطلوب و ۴ استان در شرایط متوسط و ۱۴ استان در شرایط نامناسب قرار دارند.

شاخص تعداد مدارس کارودانش (۱۵-۲): استان تهران با ۴۴ باب بیشترین و استان کهگیلویه و بویراحمد با ۱ باب، کمترین تعداد مدارس کارودانش را به خود اختصاص داده‌اند. از این حیث به ترتیب ۶ استان تهران، فارس، خراسان، مازندران، گیلان و کردستان در وضعیت مناسب و ۴ استان در شرایط متوسط و ۱۶ استان در شرایط نامطلوب قرار دارند.

شاخص تعداد مدارس پیش دانشگاهی (۱۶-۲): استان فارس با ۸۸ باب بیشترین و استان

قم و مرکزی هر یک با ۶ باب کمترین تعداد مدارس پیش دانشگاهی را دارند. در این زمینه به ترتیب ۸ استان فارس، کرمان، خراسان، تهران، آذربایجان شرقی، چهارمحال و بختیاری، اصفهان و مازندران در شرایط مطلوب و ۴ استان در شرایط متوسط و ۱۴ استان در شرایط نامطلوب قرار گرفته‌اند.

شاخص تعداد کارکنان مدارس متوسطه و پیش‌دانشگاهی (۱۷-۲): در این باره استان مازندران با ۶۱۱۱ نفر بیشترین و استان قم با ۲۲۳ نفر کمترین تعداد را در اختیار دارند و ۶ استان در حد قابل قبول و ۱۶ استان در حد نامناسبند.

شاخص تعداد کارکنان ادارات (۱۸-۲): مناطق روستایی استان فارس با ۲۹۵ نفر دارای بیشترین و استان سمنان نیز فاقد کارمندند. همچنین به ترتیب ۷ استان فارس، خراسان، مازندران، تهران، خوزستان، آذربایجان غربی، آذربایجان شرقی از این لحاظ در وضعیت مناسب و ۶ استان در وضعیت متوسط و ۱۳ استان در وضعیت نامناسب جای دارند.

شاخص تعداد کارکنان کیفیت بخشی و نظارتی (۱۹-۲): مناطق روستایی استان فارس با ۲۰۶ نفر بیشترین و استان یزد با ۷ نفر کمترین تعداد را دارند و در ۶ استان وضعیت مثبت و در ۶ استان وضعیت خنثی و در ۱۴ استان وضعیت منفی حاکم است.

شاخص تعداد روستاهای تحت پوشش سازمان نهضت سواد آموزی (۲۰-۲): از این بابت استان خراسان با ۱۵۷۲ روستا بیشترین و استان قم با ۳ روستا کمترین تعداد روستاهای تحت پوشش را دارا می‌باشند. ۸ استان نیز در وضعیت خوب و ۸ استان در وضعیت متوسط و ۱۰ استان در وضعیت بد قرار دارند.

۳.۱. امکانات بهداشتی-درمانی (شامل ۱۱ شاخص)

شاخص حمام (۱-۳): مناطق روستایی استان خراسان با ۳۱۱۴ حمام بیشترین و استان بوشهر با ۳ حمام کمترین تعداد را به خود اختصاص داده‌اند. ۶ استان در وضعیت مناسب و ۵ استان در وضعیت متوسط و ۱۵ استان لرستان، کرمانشاه، گیلان، چهارمحال و بختیاری،

بررسی شاخصهای ...

آذربایجان غربی، کردستان، اردبیل، قم، خوزستان، سیستان و بلوچستان، سمنان، هرمزگان، ایلام، کهگیلویه و بویراحمد و بوشهر در وضعیت نامناسب قرار دارند.

شاخص مراکز بهداشتی - درمانی (۲-۳): استان مازندران با ۲۶۲ مرکز بیشترین و استان قم با ۸ مرکز کمترین تعداد مراکز بهداشتی - درمانی را دارند. ۸ استان دارای وضعیت مطلوب و ۶ استان دارای وضعیت متوسط و ۱۲ استان کردستان، کرمانشاه، چهارمحال و بختیاری، لرستان، اردبیل، زنجان، کهگیلویه و بویراحمد، یزد، بوشهر، ایلام، سمنان و قم دارای وضعیت نامطلوبند.

شاخص داروخانه (۳-۳): استان خراسان با ۲۷۱ باب بیشترین و استان قم با ۱۱ باب کمترین تعداد داروخانه را به خود اختصاص داده‌اند. ۷ استان در وضعیت مثبت و ۵ استان در وضعیت خنثی و ۱۱ استان سیستان و بلوچستان، هرمزگان، مرکزی، یزد، زنجان، بوشهر، اردبیل، ایلام، کهگیلویه و بویراحمد، سمنان و قم در وضعیت منفی قرار دارند.

شاخص خانه بهداشت فعال (۳-۴): استان خراسان با ۱۷۹۹ دستگاه بیشترین و استان قم با ۵۷ دستگاه کمترین تعداد خانه بهداشت را دارا می‌باشند. در مجموع ۷ استان در وضعیت مناسب و ۸ استان در وضعیت قابل قبول و ۱۱ استان اردبیل، هرمزگان، زنجان، مرکزی، کهگیلویه و بویراحمد، چهارمحال و بختیاری، یزد، بوشهر، ایلام، سمنان و قم در وضعیت نامناسب قرار دارند.

شاخص پزشک (۳-۵): استان اصفهان با ۳۴۸ نفر بیشترین و استان سمنان با ۲۲ نفر کمترین تعداد پزشک را به خود اختصاص داده‌اند. مجموعاً ۷ استان در وضعیت مطلوب و ۸ استان در وضعیت متوسط و ۱۱ استان لرستان، یزد، چهارمحال و بختیاری، هرمزگان، زنجان، بوشهر، اردبیل، ایلام، کهگیلویه و بویراحمد، قم و سمنان در وضعیت نامطلوب قرار دارند.

شاخص دندانپزشک (۳-۶): استان خراسان با ۱۵۸ نفر بیشترین و استان سمنان با ۷ نفر کمترین تعداد دندانپزشک را دارا می‌باشند. در مجموع ۱۰ استان در وضعیت مناسب و ۳ استان در وضعیت متوسط و ۱۳ استان زنجان، لرستان، سیستان و بلوچستان، کردستان، چهارمحال و

بختیاری، اردبیل، یزد، بوشهر، کهگیلویه و بویراحمد، ایلام، هرمزگان، قم و سمنان در وضعیت نامناسب قرار گرفته‌اند.

شاخص دندانپزشک تجربی و دندانساز (۳-۷): استان مازندران با ۱۲۷ نفر دارای بیشترین و استان سمنان با ۳ نفر دارای کمترین تعداد دندانپزشک تجربی هستند. ۸ استان در وضعیت خوب و ۳ استان در وضعیت قابل قبول و ۱۵ استان اصفهان، اردبیل، یزد، کرمانشاه، زنجان، لرستان، خوزستان، سیستان و بلوچستان، چهارمحال و بختیاری، قم، هرمزگان، بوشهر، کهگیلویه و بویراحمد، ایلام و سمنان در وضعیت بد قرار دارند.

شاخص بهیار و مامای روستایی (۳-۸): استان خراسان با ۹۱۱ نفر بیشترین و استان سمنان با ۶ نفر کمترین بهیار و ماما را در اختیار دارند. ۸ استان در وضعیت مناسب و ۴ استان در وضعیت متوسط و ۱۴ استان خوزستان، اصفهان، زنجان، اردبیل، مرکزی، کردستان، چهارمحال و بختیاری، بوشهر، کرمانشاه، کهگیلویه و بویراحمد، یزد، ایلام، قم و سمنان در وضعیت نامناسب قرار دارند.

شاخص بهداشتیار (۳-۹): استان آذربایجان شرقی با ۸۱۹ نفر بیشترین و استان سمنان با ۱۶ نفر کمترین تعداد بهداشتیار را در اختیار دارند. ۷ استان دارای شرایط مطلوب و ۸ استان دارای شرایط متوسط و ۱۱ استان اردبیل، لرستان، کردستان، بوشهر، کهگیلویه و بویراحمد، چهارمحال و بختیاری، یزد، زنجان، ایلام، قم و سمنان دارای شرایط نامطلوب می‌باشند.

شاخص (۳-۱۰) بهورز (۱۳۸۲): استان مازندران با ۲۹۱۱ نفر بیشترین و استان قم با ۱۰۱ نفر کمترین بهورز را در اختیار دارند. در ۸ استان وضعیت خوب و در ۷ استان وضعیت قابل قبول و در ۱۱ استان اردبیل، هرمزگان، کهگیلویه و بویراحمد، مرکزی، زنجان، چهارمحال و بختیاری، یزد، بوشهر، ایلام، سمنان و قم وضعیت بد حاکم است.

شاخص دامپزشک (۳-۱۱): استان خوزستان با ۲۵۳ نفر و استان سمنان با ۹ نفر کمترین تعداد دامپزشک را دارا می‌باشند. در مجموع ۷ استان در وضعیت مطلوب و ۵ استان در وضعیت متوسط و ۱۴ استان آذربایجان غربی، زنجان، کردستان، چهارمحال و بختیاری،

بررسی شاخصهای ...

سیستان و بلوچستان، هرمزگان، همدان، بوشهر، اردبیل، کهگیلویه و بویراحمد، ایلام، یزد، قم، سمنان در وضعیت بد به سر می‌برند.

۱.۴. امکانات تأسیساتی - زیربنایی (شامل ۴ شاخص)

شاخص واحد مسکونی (۱-۴): استان خراسان با ۷۵۸۴ واحد بیشترین و استان قم با ۳۴۹ واحد کمترین تعداد واحد مسکونی را در اختیار دارند. ۸ استان در شرایط مطلوب و ۶ استان در شرایط متوسط و ۱۲ استان کردستان، کهگیلویه و بویراحمد، اردبیل، مرکزی، همدان، زنجان، یزد، چهارمحال و بختیاری، ایلام، بوشهر، سمنان و قم در شرایط نامطلوب قرار گرفته‌اند.

شاخص آب لوله‌کشی تصفیه شده (۲-۴): استان کرمان با ۲۴۷۸ روستا بیشترین و استان قم با ۵۹ روستا کمترین تعداد روستای بهره‌مند از آب تصفیه شده را در بر دارند. به ترتیب ۶ استان در وضعیت مناسب و ۵ استان در وضعیت متوسط و ۱۴ استان چهارمحال و بختیاری، تهران، همدان، لرستان، سیستان و بلوچستان، یزد، گیلان، هرمزگان، سمنان، زنجان، ایلام، اردبیل، مرکزی، مازندران و قم در وضعیت نامناسب قرار دارند.

شاخص (۳-۴) طول شبکه توزیع آب روستایی (۱۳۸۲): استان خراسان با ۱۱۳۷۰ کیلومتر بیشترین و استان قم با ۵۴۲ کیلومتر کمترین طول شبکه توزیع آب را دارا می‌باشند. ۸ استان در شرایط مطلوب و ۴ استان در شرایط متوسط و ۱۴ استان کرمانشاه، مرکزی، یزد، لرستان، اصفهان، اردبیل، بوشهر، چهارمحال و بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، زنجان، کردستان، ایلام، سمنان و قم در شرایط نامطلوب واقع شده‌اند.

شاخص (۴-۴) تعداد روستاهای دارای برق (۱۳۸۲): در این باره استان خراسان با ۴۶۳۶ روستا بیشترین و استان قم با ۱۴۵ روستا کمترین تعداد را دارند. ۱۰ استان دارای شرایط مطلوب و ۳ استان دارای شرایط متوسط و ۱۳ استان آذربایجان شرقی، هرمزگان، اردبیل، کهگیلویه و بویراحمد، مرکزی، همدان، یزد، زنجان، چهارمحال و بختیاری، بوشهر، ایلام، سمنان و قم دارای شرایط نامطلوب هستند.

۵.۱. امکانات سیاسی - اداری (شامل ۶ شاخص)

شاخص شورای اسلامی روستایی (۱-۵): استان خراسان با ۴۶۵۶ شورای اسلامی بیشترین و استان یزد با ۵۶ شورای اسلامی کمترین را در اختیار دارند و مجموعاً ۹ استان خراسان، مازندران، آذربایجان غربی، آذربایجان شرقی، فارس، لرستان، خوزستان، کرمانشاه و کردستان در وضعیت مطلوب و ۵ استان در وضعیت متوسط و ۱۲ استان در وضعیت نامطلوب قرار گرفته‌اند.

شاخص مرکز خدمات روستایی (۲-۵): استان خراسان با ۲۰۱ مرکز بیشترین و استان قم با ۶ مرکز کمترین سهم این شاخص را به خود اختصاص داده‌اند. در ۹ استان خراسان، کرمان، خوزستان، فارس، تهران، آذربایجان غربی، مازندران، گیلان و اصفهان شرایط مناسب و در ۷ استان شرایط متوسط و در ۱۰ استان شرایط نامناسب است.

شاخص پاسگاه نیروی انتظامی (۳-۵): استان خراسان با ۴۴۶ پاسگاه بیشترین و استان یزد با ۸ پاسگاه کمترین تعداد پاسگاه را دارا می‌باشند. در کل ۷ استان خراسان، آذربایجان غربی، سیستان و بلوچستان، فارس، خوزستان، کرمان و کردستان در شرایط مطلوب و ۴ استان در شرایط متوسط و ۱۵ استان در شرایط نامطلوب قرار گرفته‌اند.

شاخص پایگاه مقاومت بسیج (۴-۵): استان مازندران با ۲۰۲۸ پایگاه بیشترین و استان یزد با ۲۶ پایگاه کمترین تعداد پایگاه رادراختیار دارند. ۵ استان مازندران، خراسان، فارس، آذربایجان شرقی و گیلان در وضعیت مناسب و ۹ استان در وضعیت متوسط و ۱۲ استان در وضعیت نامناسب قرار گرفته‌اند.

شاخص (۵-۵) شرکت تعاونی روستایی (۱۳۸۲): استان خراسان با ۳۲۴ شرکت بیشترین و استان قم با ۱۱ شرکت کمترین تعداد را به خود اختصاص داده‌اند. استانهای خراسان، مازندران، آذربایجان شرقی، فارس، گیلان، اصفهان، کرمان، آذربایجان غربی، سیستان و بلوچستان و لرستان (۱۰ استان) در وضعیت مطلوب، ۵ استان در وضعیت متوسط و ۱۰ استان در وضعیت نامناسب جای دارند.

بررسی شاخصهای ...

شاخص (۵-۶) اتحادیه‌های تعاونی روستایی (۱۳۸۲): استان خراسان با ۲۵ اتحادیه بیشترین و استان قم با ۱ اتحادیه کمترین تعداد را در اختیار دارند. به ترتیب ۹ استان خراسان، مازندران، اصفهان، فارس، گیلان، خوزستان، آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی و تهران با شرایط مطلوب و ۳ استان با شرایط متوسط و ۱۴ استان با شرایط نامطلوب مواجهند.

۱.۶. امکانات ارتباطی - اطلاع‌رسانی (مشمول بر ۱۲ شاخص)

شاخص پوشش امواج متوسط رادیویی (۱-۶): از این نظر استان خراسان با ۷۴۳۷ روستای تحت پوشش بیشترین و استان قم با ۳۳۴ روستا کمترین به شمار می‌آیند. این شاخص در ۸ استان خراسان، کرمان، سیستان و بلوچستان، مازندران، خوزستان، فارس، آذربایجان غربی و آذربایجان شرقی در شرایط مطلوب و در ۵ استان در شرایط متوسط و در ۱۳ استان در شرایط نامطلوب قرار دارد.

شاخص پوشش امواج اف. ام رادیویی (۲-۶): در این زمینه استان مازندران با ۳۸۲۲ روستای تحت پوشش بیشترین و استان کهگیلویه و بویراحمد با ۱ روستا کمترین پوشش را دارند و در مجموع به ترتیب ۹ استان مازندران، کرمان، خراسان، آذربایجان غربی، گیلان، خوزستان، آذربایجان شرقی، سیستان و بلوچستان و تهران در وضعیت مطلوب و ۳ استان در وضعیت متوسط و ۱۴ استان در وضعیت نامطلوب قرار دارند.

شاخص پوشش شبکه اول تلویزیون (۳-۶): در این باره استان خراسان با ۵۸۲۹ روستای تحت پوشش بیشترین و استان قم با ۳۲۹ روستا کمترین پوشش را دارند و استانهای چون خراسان، مازندران، کرمان، فارس، خوزستان، آذربایجان غربی، سیستان و بلوچستان، گیلان، آذربایجان شرقی و کرمانشاه (۱۰ استان) در شرایط مناسب و ۳ استان در شرایط متوسط و ۱۳ استان در شرایط نامناسب قرار گرفته‌اند.

شاخص پوشش شبکه دوم تلویزیون (۴-۶): استان خراسان با ۵۱۸۷ روستای تحت پوشش بیشترین و استان قم با ۳۲۷ روستا کمترین پوشش شبکه دوم تلویزیون را دارا می‌باشند. ۹ استان در وضعیت خوب و ۴ استان در وضعیت متوسط و ۱۳ استان در وضعیت بد قرار دارند.

شاخص پوشش شبکه سوم تلویزیون (۵-۶): استان خوزستان با ۲۰۲۷ روستای تحت پوشش بیشترین و استان چهارمحال و بختیاری با ۳۵ روستا کمترین پوشش را دارند. ۶ استان در شرایط مطلوب، ۶ استان در شرایط متوسط و ۱۴ استان در شرایط نامطلوب به سر می‌برند.

شاخص (۶-۶) صندوق پستی روستایی (۱۳۸۲): از این لحاظ استان خراسان با ۱۰۴۸ صندوق بیشترین و استان خوزستان با ۵۶ صندوق کمترین تعداد را دارند و استانهای چون خراسان، مازندران، همدان، تهران، یزد، اصفهان و گیلان (۷ استان) در وضعیت مناسب، ۴ استان در وضعیت متوسط و ۱۵ استان در وضعیت نامناسب قرار دارند.

شاخص دفتر پست روستایی (۷-۶): مناطق روستایی استان خراسان با ۶۰۴ دفتر بیشترین و استان قم با ۳۲ دفتر کمترین دفتر پست را در اختیار دارند. در مجموع ۸ استان خراسان، اصفهان، آذربایجان شرقی، کرمانشاه، مازندران، فارس، گیلان، بوشهر در وضعیت مطلوب و ۶ استان در وضعیت متوسط و ۱۲ استان در وضعیت نامطلوب قرار گرفته‌اند.

شاخص (۸-۶) نقاط روستایی دارای ارتباط تلفنی (۱۳۸۲): در این زمینه استان خراسان با ۴۲۹۴ نقطه روستایی بیشترین و استان قم با ۲۲۳ نقطه روستایی کمترین تعداد را دارا هستند. به ترتیب ۱۰ استان خراسان، مازندران، آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، فارس، کرمان، خوزستان، سیستان و بلوچستان، گیلان و تهران در شرایط مطلوب و ۴ استان در شرایط متوسط و ۱۲ استان در شرایط نامطلوب قرار دارند.

شاخص دسترسی به وسیله نقلیه در آبادی (۹-۶): از این نظر استان خراسان با ۳۳۶۳ روستا بیشترین و استان قم با ۱۵۱ روستا کمترین دسترسی را دارند. در این شاخص ۹ استان خراسان، مازندران، آذربایجان شرقی، کرمانشاه، کردستان، آذربایجان غربی، خوزستان، فارس و سیستان و بلوچستان در وضعیت مطلوب و ۵ استان در وضعیت متوسط و ۱۲ استان در وضعیت نامطلوب قرار دارند.

شاخص دسترسی به نشریات در آبادی (۱۰-۶): استان خراسان با ۱۸۹ روستا بیشترین و استان کهگیلویه و بویراحمد با ۱ روستا کمترین دسترسی را به نشریات دارند. این شاخص به

بررسی شاخصهای ...

ترتیب در استانهای چون خراسان، تهران، اصفهان، مازندران، خوزستان، فارس، گیلان، کرمان و یزد (۹ استان) دارای شرایط مناسب و در ۲ استان دارای شرایط متوسط و در ۱۵ استان دارای شرایط نامناسب است.

شاخص (۱۱-۶) طول راههای آسفalte روستایی (۱۳۸۲): در این مورد استان خراسان با ۵۷۳۵ کیلومتر راه آسفalte بیشترین و استان قم با ۴۹۱ کیلومتر کمترین طول را دارا می باشند. ۸ استان در وضعیت خوب، ۵ استان در وضعیت متوسط، ۱۳ استان سیستان و بلوچستان، آذربایجان غربی، اردبیل، سمنان، همدان، زنجان، چهارمحال و بختیاری، بوشهر، کرمانشاه، کردستان، کهگیلویه و بویراحمد، ایلام و قم در وضعیت بد قرار دارند.

شاخص (۱۲-۶) طول راههای شوسه روستایی (۱۳۸۲): استان مازندران با ۴۲۰۹ کیلومتر راه شوسه بیشترین و استان هرمزگان با ۱۱۲ کیلومتر کمترین طول را در اختیار دارند. در مجموع ۱۲ استان در شرایط مطلوب و ۳ استان در شرایط متوسط و ۱۱ استان کرمان، مرکزی، اصفهان، ایلام، کهگیلویه و بویراحمد، چهارمحال و بختیاری، بوشهر، قم، سمنان، یزد و هرمزگان در شرایط نامطلوب جای دارند.

۷. ۱. امکانات اجتماعی- رفاهی

شاخص (۱-۷) مجتمعات خدمات اجتماعی روستایی (۱۳۸۲): در این زمینه استان خراسان با ۱۱۴ مجتمع بیشترین و استان قم با ۴ مجتمع کمترین تعداد را دارا می باشند. در کل ۷ استان خراسان، فارس، مازندران، اصفهان، کرمان، گیلان و آذربایجان شرقی در شرایط مطلوب و ۴ استان در شرایط متوسط و ۱۵ استان در شرایط نامطلوب قرار گرفته اند.

شاخص (۲-۷) خدمات مهد کودک (۱۳۸۲): استان خراسان با ۱۱۴ خدمات مهد کودک بیشترین سهم را به خود اختصاص داده است و استان خوزستان فاقد این خدمات می باشد. در کل به ترتیب ۸ استان خراسان، فارس، اصفهان، مازندران، آذربایجان شرقی، گیلان، کرمانشاه و آذربایجان غربی در وضعیت مطلوب و ۷ استان در وضعیت متوسط و ۱۱ استان در وضعیت نامطلوب قرار دارند.

شاخص (۷-۳) تعداد واحدهای حمایت از خانوارهای بی سرپرست و نیازمند (۱۳۸۲): استان مازندران با ۸۰ واحد بیشترین سهم را در این زمینه داراست و استان ایلام و فارس فاقد این گونه خدماتند. این شاخص به ترتیب در استانهای چون مازندران، اصفهان، گیلان، آذربایجان غربی، آذربایجان شرقی، خوزستان، سیستان و بلوچستان و لرستان (۸ استان) شرایط مناسب و در ۴ استان شرایط متوسط و در ۱۴ استان شرایط نامناسب دارد.

شاخص (۷-۴) تعداد واحدهای ارائه دهنده برنامه جوانان و نوجوانان (۱۳۸۲): استان فارس با ۸۳ واحد بیشترین تعداد واحدها را در اختیار دارد و استان خوزستان فاقد این گونه واحدهاست. در مجموع ۱۰ استان فارس، خراسان، مازندران، اصفهان، هرمزگان، کرمان، گیلان، کرمانشاه، آذربایجان غربی و لرستان در وضعیت خوب و ۳ استان در وضعیت متوسط و ۱۳ استان در وضعیت بد قرار دارند.

شاخص (۷-۵) بیمه شدگان روستایی (۱۳۸۲): استان خراسان با ۲۶۹۸۲۷۳ بیمه شده بیشترین و استان قم با ۵۷۴۳۰ بیمه شده کمترین تعداد نفقات بیمه شده را در اختیار دارند. ۱۰ استان خراسان، مازندران، فارس، تهران، آذربایجان شرقی، خوزستان، آذربایجان غربی، گیلان، کرمان و سیستان و بلوچستان در شرایط مطلوب و ۳ استان در شرایط متوسط و ۱۳ استان در شرایط نامطلوبند.

شاخص (۷-۶) تعداد کارگاههای عمده فروشی و حق العمل کاری روستایی (۱۳۸۱): استان مازندران با ۷۲۹ کارگاه بیشترین و استان کهگیلویه و بویراحمد با ۵ کارگاه کمترین تعداد کارگاه ها را دارند. این شاخص در استانهای چون مازندران، اصفهان، تهران، گیلان، خراسان، آذربایجان شرقی و خوزستان (۷ استان) در وضعیت مناسب و در ۵ استان در وضعیت متوسط و در ۱۴ استان در وضعیت نامناسب قرار دارد.

بررسی شاخصهای ...

شاخص (۷-۷) تعداد خرده فروشی و تعمیر کالاهای شخصی و خانگی روستایی (۱۳۸۱): استان مازندران با ۲۵۲۲۵ خرده فروشی بیشترین و استان قم با ۶۱۳ خرده فروشی کمترین تعداد خرده فروشی را دارند. استانهایی چون مازندران، خراسان، تهران، گیلان، و فارس آذربایجان شرقی و اصفهان (۷ استان) در شرایط مطلوب و ۴ استان در شرایط متوسط و ۱۵ استان در شرایط نامطلوب قرار گرفته‌اند.

۲. بررسی وضعیت شاخصهای توسعه به تفکیک خوشه‌ای

چنانکه جدول ۳ نشان می‌دهد در مقایسه وضعیت شاخصهای توسعه به تفکیک خوشه‌ای، در تمامی استانها خوشه‌امکانات اجتماعی - رفاهی با ۶۶ شاخص مثبت (۲/۲۸ درصد شاخصهای این خوشه)، ۴۴ شاخص خنثی (۴/۱۸ درصد) و ۱۲۴ شاخص منفی (۳/۵۳ درصد) در بدترین وضعیت قرار دارد و لذا در اولویت اول برنامه‌ریزی قرار می‌گیرد. و اما شاخصهای جمعیتی با ۴۵ شاخص مثبت (۶/۳۴ درصد شاخصهای این خوشه)، ۲۷ شاخص خنثی (۸/۲۰ درصد) و ۵۸ شاخص منفی (۶/۴۴ درصد) در بهترین وضعیت قرار دارند و لذا از نظر تأمین امکانات و برنامه‌ریزی و ارتقای شاخص می‌توانند در اولویت آخر قرار گیرند.

در این راستا خوشه امکانات ارتباطی - اطلاع‌رسانی (با ۵/۵۲ درصد شاخص منفی)، امکانات تأسیساتی - زیر بنایی (با ۹/۵۱ درصد)، امکانات بهداشتی - درمانی (با ۶/۴۹ درصد)، امکانات آموزشی (با ۷/۴۸ درصد) و امکانات سیاسی - اداری (با ۴/۷۴ درصد شاخص منفی) در اولویتهای دوم تا ششم قرار دارند.

Archive of SID

۳. بررسی وضعیت شاخصهای توسعه به تفکیک ۵ سطح توسعه

شاخصهای توسعه یافتگی مناطق روستایی به تفکیک ۵ گروه توسعه در جدول ۴ آمده است. در این جدول وضعیت ۷ گروه شاخصها در بین استانهای بسیار توسعه یافته تا بسیار محروم ملاحظه می شود.

۳.۱. استانهای بسیار توسعه یافته (مازندران، خراسان، فارس، آذربایجان شرقی)

مناطق روستایی استانهای بسیار توسعه یافته ۱۵/۳۸ درصد استانهای مورد مطالعه را در برمی گیرد. به طور کلی ۲۰۵ شاخص این استانها (۷۶/۵ درصد) در وضعیت مثبت و ۳۶ شاخص (۱۳/۳ درصد) در وضعیت خنثی و ۲۷ شاخص (۱۰/۱ درصد) در وضعیت منفی قرار دارد. در مقایسه خوشه‌های این گروه با یکدیگر، بهترین وضعیت مربوط به خوشه امکانات ارتباطی - اطلاع‌رسانی است که در این زمینه دارای ۴۳ شاخص مثبت یا ۸۹/۶ درصد شاخصهاست و بعد از آن به ترتیب امکانات سیاسی - اداری، بهداشتی - درمانی، اجتماعی - رفاهی، تأسیساتی - زیربنایی و آموزشی قرار دارند. بدترین وضعیت نیز مربوط به شاخصهای جمعیتی است. البته در این گروه فقط ۲۵ درصد موارد در وضعیت منفی قرار دارد.

۳.۲. استانهای توسعه یافته (تهران، گیلان، خوزستان، کرمان، آذربایجان غربی و اصفهان)

مناطق روستایی این ۶ استان، که ۲۳/۰۸ درصد استانها را شامل می شود، دارای ۲۱۷ شاخص مثبت (۵۴ درصد)، ۱۰۱ شاخص خنثی (۲۵/۱ درصد) و ۸۴ شاخص منفی (۲۰/۹ درصد) هستند. در مقایسه خوشه‌ها با یکدیگر در این گروه نیز خوشه امکانات ارتباطی - اطلاع‌رسانی با ۴۴ شاخص مثبت (۶۱/۱ درصد) در بهترین وضعیت قرار دارد و پس از آن، به ترتیب امکانات بهداشتی - درمانی، سیاسی - اداری، اجتماعی - رفاهی، تأسیساتی - زیربنایی و شاخصهای جمعیتی قرار دارند و در انتها، خوشه امکانات آموزشی با ۳۸ شاخص منفی (۳۱/۷ درصد) در بدترین وضعیت قرار دارد.

۳.۳. استانهای متوسط (کمتر توسعه یافته) (سیستان و بلوچستان)

این گروه فقط شامل ۱ استان است که آن هم مربوط به کرانه پایین جدول می باشد که

۲۱ شاخص مثبت (۳۱/۳ درصد شاخصها)، ۱۷ شاخص خنثی (۲۵/۴ درصد) و ۲۹ شاخص منفی (۴۳/۳ درصد) دارد. در مقایسه خوشه‌ها با یکدیگر در این استان خوشه امکانات ارتباطی - اطلاع‌رسانی با ۷ شاخص مثبت (۵۸/۳ درصد) در بهترین وضعیت و خوشه امکانات آموزشی با ۱۰ شاخص منفی یا معادل ۵۰ درصد این خوشه، در بدترین وضعیت قرار دارد. مابین این دو وضعیت به ترتیب امکانات تأسیساتی - زیربنایی، سیاسی - اداری، بهداشتی - درمانی، اجتماعی - رفاهی و شاخصهای جمعیتی قرار گرفته‌اند.

۴.۳. استانهای محروم (کرمانشاه، لرستان، همدان، کردستان، هرمزگان)

مناطق این ۵ استان، که ۱۹/۲۳ درصد استانها را به خود اختصاص داده است، دارای ۴۸ شاخص مثبت (۱۴ درصد)، ۱۱۹ شاخص خنثی (۳۵/۵ درصد) و ۱۶۹ شاخص منفی (۵۰/۵ درصد) می‌باشند. در مقایسه خوشه‌ها با یکدیگر در این طبقه خوشه امکانات تأسیساتی - زیربنایی با ۵ شاخص مثبت (۲۵ درصد) در بهترین وضعیت قرار دارد و سایر خوشه‌ها به ترتیب عبارتند از: امکانات سیاسی - اداری، شاخصهای جمعیتی، امکانات ارتباطی - اطلاع‌رسانی، آموزشی و بهداشتی. خوشه امکانات اجتماعی - رفاهی نیز با ۲۷ شاخص منفی، یا به عبارتی ۶۰ درصد این خوشه، در بدترین وضعیت قرار دارد.

۵.۳. استانهای بسیار محروم (اردبیل، مرکزی، چهارمحال و بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، بوشهر، ایلام، زنجان، قم و سمنان)

۱۰ استان جزو استانهای بسیار محروم به حساب می‌آیند که ۳۸/۴۶ درصد استانهای مورد مطالعه را در برمی‌گیرند. این گروه دارای ۴۷ شاخص مثبت (۷ درصد شاخصها)، ۷۰ شاخص خنثی (۱۰/۵ درصد) و ۵۵۳ شاخص منفی (۸۲/۵ درصد) است. در مقایسه ۷ خوشه کلی با یکدیگر، شاخصهای جمعیتی با ۱۳ شاخص مثبت (۲۶ درصد) در بهترین وضعیت قرار دارند و سپس به ترتیب امکانات آموزشی، ارتباطی - اطلاع‌رسانی، اجتماعی - رفاهی، سیاسی - اداری و تأسیساتی - زیربنایی قرار دارند. در انتها، خوشه امکانات بهداشتی - درمانی با ۱۰۵ شاخص منفی، و یا به عبارتی ۹۵/۴ درصد این خوشه، در بدترین وضعیت قرار دارد.

Archive of SID

خلاصه نتایج و پیشنهادها

با استفاده از روش اسکالوگرام و بهره‌گیری از ۶۷ شاخص توسعه در مناطق روستایی استانهای کشور به موارد زیر می‌توان اشاره کرد:

- استانهایی که امتیاز کمتری کسب کرده‌اند، در رتبه‌های آخر یعنی گروههای محروم و بسیار محروم قرار گرفته‌اند و باید در اولویت برنامه‌ریزی و محرومیت‌زدایی قرار گیرند؛ زیرا تعداد شاخصهای منفی آنها از دیگر استانها بیشتر است و در واقع در آن شاخص با مشکل مواجهند. در این بررسی استان سمنان با ۸ امتیاز (حداقل امتیاز) محرومترین استان کشور قلمداد شده که در سیاست هماهنگ ملی، توزیع اعتبارات عمرانی می‌باید متناسب با نیاز این گونه مناطق باشد و در حقیقت اعتبارات بیشتری به مناطق محروم داده شود.

- استانهایی که امتیاز بیشتری کسب کرده‌اند، از لحاظ سرمایه‌گذاری، در اولویتهای آخر قرار می‌گیرند. با توجه به شاخصهای مختلف توسعه، پیشرفته‌ترین مناطق روستایی مربوط به استان مازندران با ۱۲۰ امتیاز (حداکثر امتیاز) و این امر نشاندهنده تمرکز امکانات و خدمات در این استان است.

- مناطق روستایی استانهای کشور از نظر توسعه‌یافتگی در ۵ گروه قرار می‌گیرند. ۴ استان مازندران، خراسان، فارس و آذربایجان شرقی، که ۱۵/۳۸ درصد استانها را تشکیل می‌دهند، جزو استانهای بسیار توسعه‌یافته هستند. از لحاظ امکانات ارتباطی و اطلاع‌رسانی با ۴۳ شاخص مثبت یا ۸۹/۶ درصد، شاخصهای این خوشه در وضعیت مناسبی قرار دارند ولی از نظر شاخصهای جمعیتی، با ۵ شاخص منفی (۲۵ درصد)، در وضعیت نامناسبی قرار دارند که این مسئله توجه بیشتر به این شاخص را می‌طلبد.

- ۲۳/۰۸ درصد استانها، شامل تهران، گیلان، خوزستان، کرمان، آذربایجان غربی و اصفهان، در سطح توسعه یافته قرار دارند. خوشه امکانات ارتباطی - اطلاع‌رسانی با ۴۴ شاخص مثبت (۶۱/۱ درصد)، دارای وضعیت خوبی است ولی خوشه امکانات آموزشی با ۳۸ شاخص منفی (۳۱/۷ درصد) در وضعیت بدی قرار دارد.

بررسی شاخصهای ...

- استان سیستان و بلوچستان (۳/۸۵ درصد استانها) در سطح توسعه یافتگی متوسط قرار دارد و از نظر مجموعه امکانات ارتباطی - اطلاع رسانی با ۷ شاخص مثبت (که ۵۸/۳ درصد شاخصهای این خوشه را در بر می گیرد) در بهترین وضعیت و به لحاظ امکانات آموزشی، با ۱۰ شاخص منفی یا ۵۰ درصد شاخصهای این خوشه، در بدترین وضعیت قرار دارد که باید از طریق انتقال امکانات آموزشی در جهت رفع این معضل اقدام شود.

- ۱۹/۲۳ درصد استانها، شامل کرمانشاه، لرستان، همدان، کردستان و هرمزگان جزو استانهای محروم محسوب می شوند. شاخصهای خوشه امکانات تأسیساتی - زیربنایی، با ۵ شاخص مثبت یا ۲۵ درصد شاخصها، در بهترین وضعیت و خوشه امکانات اجتماعی - رفاهی با ۲۷ شاخص منفی یا ۶۰ درصد شاخصها، در بدترین وضعیت قرار دارند و لذا توجه ویژه‌ای را طلب می کنند.

- ۱۰ استان اردبیل، مرکزی، چهارمحال و بختیاری، یزد، کهگیلویه و بویراحمد، بوشهر، ایلام، زنجان، قم و سمنان، که شامل ۳۸/۴۶ درصد استانهای مورد مطالعه می شوند، از لحاظ امکانات توسعه‌ای بسیار محرومند. این استانها از نظر خوشه شاخصهای جمعیتی، با ۱۳ شاخص مثبت (۲۶ درصد)، در بهترین وضعیت و به لحاظ خوشه امکانات بهداشتی - درمانی، با ۱۰۵ شاخص منفی (۹۵/۴ درصد)، در وضعیت نامناسبی قرار دارند و در مجموع، در تمام خوشه‌ها کمبود شدید و مشکلات جدی دیده می شود که باید با رفع عوامل توسعه نیافتگی و ایجاد تعادل نسبی، این مناطق را در جهت توسعه موازی و پایدار نسبت به سایر مناطق پیش برد.

- در مقایسه شاخصهای توسعه، به تفکیک خوشه‌ای در بین ۲۶ استان، خوشه امکانات اجتماعی - رفاهی با ۱۲۴ شاخص منفی (۲۵ درصد شاخصهای این خوشه) در بدترین وضعیت و در اولویت اول و خوشه شاخصهای جمعیتی با ۴۵ شاخص مثبت (۳۴/۶ درصد) در بهترین وضعیت و در اولویت آخر رسیدگی قرار دارند. در این باره خوشه امکانات ارتباطی - اطلاع رسانی، تأسیساتی - زیربنایی، بهداشتی - درمانی و سیاسی - اداری اولویتهای دوم تا ششم را به خود اختصاص داده‌اند.

- کلاً مناطق روستایی استانها سطح متفاوتی از توسعه یافتگی دارند و امکانات توسعه‌ای هماهنگ در آنها دیده نمی‌شود. با مشخص شدن این شکاف و جایگاه توسعه‌ای مناطق روستایی باید با برنامه‌ریزی‌های توسعه‌محور، نسبت به بهبود وضعیت این مناطق اقدام کرد. همچنین در جهت محرومیت‌زدایی از استانها لازم است که امکانات و پتانسیلهای موجود به سود استانهای کمتر توسعه یافته هدایت شود. در این راستا باید به شاخصهایی که از لحاظ توسعه‌ای در وضعیت نامناسب قرار دارند، توجه بیشتری کرد و قابلیتهای فنی و تکنولوژیک و همچنین شرایط فرهنگی و اجتماعی روستایان را در نظر گرفت.

منابع

۱. آسایش، حسین (۱۳۷۹)، اصول و روشهای برنامه‌ریزی ناحیه‌ای، انتشارات پیام نور.
۲. آسایش، حسین (۱۳۸۲)، چند درس از مکتب روستاشناسی، ماهنامه جهاد، سال بیست و سوم، شماره ۲۶۱.
۳. آسایش، حسین (۱۳۸۱)، کاربرد شاخصها در سنجش توسعه روستایی، ماهنامه جهاد، سال بیست و دوم، شماره ۲۵۴.
۴. آسایش، حسین (۱۳۷۶)، کارگاه برنامه‌ریزی روستایی، انتشارات پیام نور.
۵. آمارنامه آموزش و پرورش، سال تحصیلی ۸۳-۱۳۸۲، دفتر طرح و برنامه، تهران.
۶. ابراهیمی، نور علی (۱۳۷۵)، تعیین درجه توسعه یافتگی مناطق روستایی استان لرستان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
۷. افشین نیا، منوچهر (۱۳۷۸)، روشهای آماری و کاربرد آن در علوم، چاپ دوم، انتشارات مدرس.
۸. تقوایی، مسعود (۱۳۸۳)، تحلیل جغرافیایی نواحی روستایی، جزوه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان.
۹. سالنامه آماری کشور (۱۳۷۵)، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، مرکز آمار ایران، تهران.

بررسی شاخصهای ...

۱۰. سالنامه آماری کشور (۱۳۸۲)، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، مرکز آمار ایران، تهران.
۱۱. سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۷۵)، شناسنامه بخشهای کشور، سازمان برنامه و بودجه، مرکز آمار ایران، تهران.
۱۲. مؤسسه توسعه روستایی ایران، جایگاه روستا در فرآیند توسعه ملی (۱۳۸۲)، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، تهران.
۱۳. سعیدی، عباس (۱۳۷۷)، مبانی جغرافیایی روستایی، انتشارات سمت، چاپ اول، تهران.
۱۴. حیدری، بهرام (۱۳۸۳)، سنجش درجه توسعه‌یافتگی دهستانهای شهرستان آمل به منظور تعیین الویتهای توسعه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان.
۱۵. حسین زاده دلیر، کریم (۱۳۸۲)، برنامه‌ریزی ناحیه‌ای، انتشارات سمت، تهران.
۱۶. حسینی، میرعبدالله (۱۳۷۰)، مقایسه توسعه‌مناطق روستایی استانهای کشور، ماهنامه جهاد، سال شانزدهم، شماره ۱۸۵ و ۱۸۴.
۱۷. کیانی، منصور (۱۳۸۲)، تعیین درجه توسعه‌یافتگی شهرستانهای استان کردستان، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان کردستان.
۱۸. مطیعی لنگرودی، سید حسن (۱۳۷۴)، جغرافیای اقتصادی ایران، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد، چاپ دوم.
۱۹. مطیعی لنگرودی، سید حسن (۱۳۸۲)، برنامه‌ریزی روستایی با تأکید بر ایران، جهاد دانشگاهی مشهد.
۲۰. مهدوی، مسعود (۱۳۷۷)، مقدمه‌ای بر جغرافیای روستایی ایران، سازمان سمت، چاپ اول، انتشار لیلی، تهران.
۲۱. مؤمنی، مهدی (۱۳۷۷)، اصول و روشهای برنامه‌ریزی ناحیه‌ای، انتشارات گویا.